

نگاهی اجمالی به مؤلفه‌های فرهنگ بومی شهرستان دره‌شهر و قابلیت‌های کارکردی آن با تأکید بر توانمندسازی ظرفیت‌های محلی اقتصاد فرهنگ

عزیز کلاتری^۱
همایون جمالی^۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناخت اجمالی مؤلفه‌های فرهنگ بومی منطقه عمومی سیمره و قابلیت‌های کارکردی این فرهنگ و ارائه راهکار برای فعال‌سازی ظرفیت‌های محلی موجود در این زمینه بر اساس رویکردهای توسعه مشارکتی انجام شد. در این راستا برای گردآوری و تحلیل داده‌ها از شیوه توصیفی - تحلیلی به گونه مردم‌نگارانه استفاده گردید و به روایت راویان محلی عضو کانال تلگرامی «تاریخ و فرهنگ دره‌شهر» استناد شد که از کم و کیف مؤلفه‌های فرهنگی بومی و قابلیت‌های کارکردی آنها آگاهی داشتند.

داده‌ها و اطلاعات به‌دست‌آمده مبین آن است که فرهنگ بومی سیمره در تمام زمینه‌های مورد بررسی، از جمله: ترانه‌ها و نغمه‌های شاد محلی، کارآواها، آیین‌ها و سنن ریشه‌دار و پیوندبخش، ضرب‌المثل‌های آموزنده و پرمحتوا، ادبیات شفاهی پندآموز، بازی‌های محلی مفرح و حکایت‌های تاریخی آموزنده از ظرفیت‌های کارکردی قابل توجهی برخوردار است که به انحاء مختلف، قابلیت احیا و انطباق با مقتضیات جدید را دارند و می‌توانند در راستای رونق‌بخشی به اقتصاد فرهنگ به بازار تولیدات فرهنگی وارد شوند.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند برخلاف دیدگاهی که به فرهنگ عامه نگاه تحقیرآمیزی دارد و فولکلور و مواد و داده‌های آن را در شمار مشتی خرافه، افسانه، اسطوره و گفتار مردم بی‌سواد قلمداد می‌کند، فرهنگ بومی منطقه سیمره از قابلیت‌های کارکردی و توان بالایی برای ورود به عرصه کسب و کارهای نوین فرهنگی - هنری و ایفای نقش در دوره جدید برخوردار است؛ بر این اساس، ضرورت دارد دولت در قالب راهبرد «فعال‌سازی ظرفیت‌های مردمی»، زمینه‌های گشایش و بالندگی ظرفیت‌های مذکور و گسترش کسب و کارهای فرهنگی را فراهم سازد.

واژگان کلیدی: فرهنگ بومی، مؤلفه‌های فرهنگ بومی، اقتصاد فرهنگ و هنر، سیمره.

مقدمه و طرح مسئله

صاحب‌نظران مکتب جدید نوسازی معتقدند که بسیاری از سنت‌های موجود در جوامع بشری، نه تنها مانعی برای توسعه و پیشرفت نیستند؛ بلکه در صورت احیا و نوزایش، از ظرفیت قابل توجهی برای گذار موفق همراه با توسعه برخوردارند؛ به عنوان مثال: افرادی مثل ژولیوس نیره، عبیدالله‌خان، سالیما عمر و میسرا در ذیل مکتب توسعه مشارکتی، بر نقش ساکنان محلی و مشارکت آنها در فرایند توسعه پایدار تأکید کرده‌اند (ر.ک: عنبری، ۱۳۹۰: ۲۸۸-۲۸۱؛ سو، ۱۳۸۰: ۱۱۳۷۹-). در کشور ما نیز که دولت مرکزی تمایل دارد بر مبنای الگوی توسعه درون‌زا به مسیر پیشرفت خود ادامه دهد، طرح مباحثی از این دست از اهمیت و ضرورت دوچندانی برخوردار می‌شود. در چنین جایگاهی، بحث ظرفیت‌ها و توانمندی‌های خُرده‌فرهنگ‌های بومی جامعه ایرانی و نقشی که آنها می‌توانند در فرایند توسعه محلی و ملی داشته باشند مطرح می‌شود. مطالعات مؤید آن هستند که شهرستان دره‌شهر یکی از مناطقی است که پیشینه کهن تاریخی - فرهنگی دارد و در بسیاری از زمینه‌های فرهنگی و ادبیات عامه؛ از جمله: آواها و نواهای محلی، رسم‌ها، آیین‌ها، قصه‌ها و متل‌ها، ضرب‌المثل‌ها، بازی‌ها و ... و تاریخ شفاهی دارای ظرفیت‌هایی بوده که از قدیم‌الایام کارکردهای مثبت فراوانی برای مردم این منطقه، اعم از: تفریحی - فراغتی، هویتی، انسجام‌بخشی و انگیزشی داشته است. شادکامی، ساده‌زیستی، سخت‌کوشی، قناعت‌پیشگی، مهمان‌نوازی، دینداری، همسایه‌داری، تعاون و همیاری، دولت‌مندی و عزت نفس مردمان قدیم سیمره، تنها گوشه‌ای کوچک از ثمره جامعه‌پذیری و تربیت اجتماعی در چنین بستر فرهنگی‌ای بوده است. نگاه به وضعیت شهرستان دره‌شهر، علیرغم برخوردارگی از پیشینه غنی فرهنگی، نشان می‌دهد که در حال حاضر این شهرستان از لحاظ بهره‌برداری از ظرفیت‌های فرهنگ بومی با وضعیت ایده‌آل فاصله زیادی دارد. بسیاری از سنت‌های گذشته، دانسته و ندانسته، تحت تأثیر فرمالیسم فرهنگی، فراموش شده و ظرفیت‌های فرهنگ بومی در زمینه‌های مختلف بلااستفاده، مغفول و معطل مانده است و پیوند فرهنگی میان‌نسلی (انتقال تجارب و جامعه‌پذیری فرهنگی) در حال انقطاع است، بدون آنکه جایگزین مناسبی برای آن تصور شود؛ علاوه بر این، در بین متولیان محلی فرهنگ، انگیزه و توانمندی

کافی وجود ندارد که بتوانند بین فرهنگ محلی و ملی پیوند ایجاد کنند و محصولات فاخر فرهنگی و قابل رقابتی را برای عرضه در بازار مصرف، منطبق با مقتضیات جدید تولید نمایند. به تعبیر جامعه‌شناسی، ما از این لحاظ در وضعیت آنومیک به سر می‌بریم. طبق مطالعات انجام‌شده، استان ایلام بر حسب شاخص‌های موجود از لحاظ توسعه فرهنگی در وضعیت «بسیار محروم» ارزیابی شده است. کمترین پیامد منفی چنین وضعیتی، فرسایش سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی، ظهور و گسترش بدل‌کاران فرهنگی؛ در نتیجه، گسترش انواع مسائل و آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی در منطقه است که در صورت تداوم، در آینده هزینه‌های هنگفتی را بر حرکت رو به جلوی جامعه محلی ما تحمیل خواهد کرد. کارشناسان فرهنگی یکی از راه‌های برون‌رفت از این مشکل موجود در مناطق محروم و کمتر توسعه‌یافته را، توسعه فرهنگی بر پایه کارآفرینی و رونق اقتصاد فرهنگ و هنر؛ به عبارت دیگر، فعال‌سازی ظرفیت‌های مردمی برای تولید و گسترش کسب و کارهای فرهنگی مبتنی بر رویکردهای مشارکتی می‌دانند. آنها معتقدند در صورت برنامه‌ریزی راهبردی دقیق و صحیح و عملیاتی‌سازی راهبرد مذکور، هم امکان ساماندهی نوین ظرفیت‌های فرهنگ بومی در مناطق مختلف کشور، منطبق با وضعیت جدید، میسر می‌گردد و هم وابستگی کشور به درآمدهای نفتی کاهش می‌یابد و به دنبال آن، امکان رقابت فرهنگی با سایر کشورها، مبتنی بر فرهنگ غنی ایرانی - اسلامی فراهم می‌شود (مؤسسه فرهنگی هنری روش‌های مشرق‌زمین، ۱۳۹۷: ۲).

طبق راهبرد مذکور، برای توسعه فرهنگی مناطق محروم، اقدامات زیر در اولویت اساسی قرار دارند:

۱. شناسایی مسائل بومی هر استان برای دستیابی به توسعه فرهنگی پایدار؛
۲. ترسیم فرایند گام‌به‌گام توسعه فرهنگی با توجه به زمینه اجتماعی همگام‌سازی تحولات سخت‌افزاری (تکنولوژیک و زیرساختی)؛
۳. شناسایی ظرفیت‌های قابل سرمایه‌گذاری (مفاخر محلی، سرمایه‌گذاران محلی، تولیدات فرهنگی مغفول و معطل، احیای منابع فرهنگی پیشین و ...)
۴. برای تسهیل روند توسعه فرهنگی درونزا؛
۵. اولویت‌سنجی در تأکید بر بهبود شاخص‌های توسعه فرهنگی متناسب با

ظرفیت‌های بومی و محلی شهرستان‌های کمتر توسعه یافته و محروم؛
۵. تأمین زیرساخت‌های رسانه‌ای جدید برای بهبود روند توسعه کمی و کیفی فرهنگی؛
۶. شناسایی خدمات دولتی لازم برای آموزش و توانمندسازی منابع انسانی و متولیان محلی فرهنگ (همان: ۱۰).

با قبول پیشفرض ملحوظ در راهبرد بالا، مبنی بر اینکه یکی از دلایل اصلی تأخیر در توسعه فرهنگی درونزا، عدم شناخت کافی از قابلیت‌های فرهنگ بومی سازگار با توسعه فرهنگی پایدار و در نتیجه مغفول ماندن ظرفیت‌های مزبور و عدم مشارکت و استفاده از توان نیروها و عوامل مستعد بومی در فرایند توسعه از سوی متولیان امر می‌باشد. مقاله حاضر در قالب یک مطالعه مقدماتی به بررسی مقدمات اولیه موضوع مورد پژوهش؛ یعنی رسیدن به شناخت نسبی و قابل قبولی از توانمندی‌های فرهنگ بومی این منطقه و راهکارهای توسعه و تقویت آن می‌پردازد. ابعاد مورد توجه در این مطالعه عبارتند از:

۱. شناسایی و معرفی اجمالی عناصر و مؤلفه‌های فرهنگ بومی منطقه عمومی سیمره به تفکیک آواها و نواهای محلی، ادبیات عامیانه (قصه‌ها و مثل‌ها)، تاریخ شفاهی، ضرب‌المثل‌ها، آیین‌ها و رسوم محلی، بازی‌های محلی و برخی وجوه دیگر شامل: دست‌افزارها، صنایع دستی، دست‌پخت‌ها، پوشاک و سرپناه‌های محلی؛
۲. تحلیل کارکردی مؤلفه‌های مذکور؛
۳. قابلیت‌سنجی کارکردهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مؤلفه‌های مذکور در انطباق با شرایط جدید؛
۴. ارائه راهکار و پیشنهاد.

پیشینه تحقیق

درباره فرهنگ بومی تا کنون مطالعات متعددی انجام گرفته است که همه آنها را می‌توان تحت سه عنوان دسته‌بندی کرد:
الف) مطالعاتی که تداعی و تلقی تحقیرآمیزی از واژه عامه (به عنوان لنگه فرهنگ عامه) داشته‌اند؛ به همین سبب، فولکلور و مواد داده‌های آن را در شمار مشت‌خرافه، افسانه و اسطوره و گفتار مردم بی‌سواد قلمداد نموده و

اهمیت مطالعه آن را ناچیز شمرده‌اند. این مطالعات، اغلب متأثر از دیدگاه نوسازی قدیم و از سوی صاحب‌نظران معتقد به آن در حوزه علوم اجتماعی و ادبیات صورت گرفته است؛ چراکه آنها، آداب و باورهای سنتی را مانعی برای توسعه تلقی می‌کنند (ابراهیمی، بیتا).

ب) مطالعاتی که به فولکلور به چشم گنجینه و میراث ملی نگریسته و برای مطالعه و حراست از آن تلاش‌های لازم را مبذول داشته‌اند!

ج) مطالعاتی که در قالب توصیف‌های مردم‌نگارانه یا به شیوه اسنادی، برخی از مصادیق و مؤلفه‌های فرهنگ بومی را بررسی کرده‌اند.

مرور مطالعات انجام‌شده در خصوص فرهنگ بومی در استان ایلام نشان می‌دهد که عمده این پژوهش‌ها با هدف آشنایی با آداب و سنن گذشته مردم این استان بوده است. پژوهشگران در این مطالعات با اتخاذ رویکردی توصیفی در قالب مطالعه موردی به بررسی برخی از مؤلفه‌های موجود در زیرمجموعه فرهنگ محلی پرداخته‌اند؛ مثلاً یکی از آنها فقط به بررسی آیین چمر در یکی از مناطق استان مبادرت نموده و مطالعه جامعی صورت نگرفته است که اهداف کاربردی تری را در بر داشته باشد؛ مثل مطالعاتی از نوع آشنایی با ظرفیت‌های فرهنگ بومی جهت برنامه‌ریزی‌های توسعه فرهنگی؛ چراکه در چنین مطالعاتی است که غالب مؤلفه‌های فرهنگ محلی به صورت یکجا در سطح استان یا در هر یک از مناطق تابعه به شکل مستقل بررسی می‌شود. مطالعات معدودی نیز به شکل جامع و مستقل و عمدتاً در سطح ایل انجام شده است.

البته این به معنای نفی ارزش علمی و تحقیقی کارهای مذکور که عمدتاً با توصیفی قابل قبول و مبتنی بر تجربه زیسته به موضوعات مورد مطالعه پرداخته‌اند نیست؛ کما اینکه رعایت همین خصیصه در کارهای مذکور باعث شده است تا کنکاش در موضوعات مشابه و تشخیص وجوه تفاوت و تشابه فرهنگ‌های محلی با همدیگر و اینکه چرا مردم محلی بدین شکل رفتار نموده‌اند برای تحقیقات بعدی با سهولت و دقت نظر بیشتری انجام پذیرد. از

۱. برای اطلاع بیشتر از معنای فولکلور و اجتناب از فروکاستن آن به برخی مصادیق آن مثل ترانه و آواز محلی و حتی ادبیات شفاهی ر.ک. ابراهیمی، بی‌تا؛ عظیمی‌فرد، ۱۳۹۷.

جمله فواید مطالعات انجام شده برای کار حاضر این است که ما را با ابعاد مختلف موضوع مورد بررسی و کارکردهای مختلفی که هریک از مؤلفه‌های فرهنگ بومی در اجتماع محلی دارند آشنا می‌سازد. در پی این آشنایی آگاهی می‌یابیم که کدام یک از ابعاد و کارکردهای مؤلفه‌های مذکور، در شکل اولیه یا اصلاح‌شده آن، در حال حاضر از کارایی و توانمندی لازم جهت رونق‌بخشی به اقتصاد فرهنگ و هنر و انطباق با وضعیت جدید در راستای توسعه فرهنگی پایدار برخوردار است.

اهم مطالعات انجام‌شده در این زمینه، مشتمل بر مواردی در زمینه آواها و نواهای محلی، ادبیات عامه (قصه‌ها و متل‌ها)، ضرب‌المثل‌ها، آیین‌ها و مراسمات اجتماعی، بازی‌های محلی و ... می‌باشد که در ادامه به شرح مختصر برخی از آنها می‌پردازیم.

یکی از کارهای انجام‌شده در زمینه آواها و نواهای محلی، مقاله بهروز چمن‌آرا (۱۳۸۸: ۱۵۰) با عنوان «نگاهی به موسیقی ایلام از دیرباز تاکنون» است. وی در این مقاله، موسیقی ایلام را به عنوان بخشی از فرهنگ و هنر گسترده کرده‌ها معرفی کرده است؛ کردهایی که پیشینه‌ای به درازای تاریخ دارند و تاریخشان، ریشه در افسانه‌ها و اسطوره‌هایشان دارد. وی در ادامه مقاله به بررسی پیشینه موسیقی کردی، با نگرش ویژه به موسیقی ایلام، انواع موسیقی از نظر محتوا و کارکرد، انواع سازها، مقام‌ها، بزرگان موسیقی این دیار و آسیب‌ها و تهدیدهای پیش رو برای موسیقی کردی ایلامی پرداخته است. در حوزه ادبیات عامه، تیمور پیری (۱۳۸۲) مقاله‌ای با عنوان «تقدس عدد چهل در باورهای ایرانی - اسلامی ایلام، لرستان، کرمانشاه و همدان» نوشته و به یکی از جلوه‌های تقدس این عدد در قالب آیین «چهل سرووه» پرداخته است. از جمله مطالعات مفیدی که در زمینه ضرب‌المثل‌های رایج در ایلام انجام شده، مقاله علیمحمد سهراب‌نژاد (۱۳۸۱) با عنوان «مقدمه‌ای بر ضرب‌المثل‌ها» است که در آن پس از تعریف ضرب‌المثل و ریشه‌یابی آن، به معانی و مفاهیم بعضی از ضرب‌المثل‌های رایج ایلامیان پرداخته شده است. حسن این مقاله در این است که ما را با زمینه‌ها و اموری که در فرهنگ و آداب و رسوم مردم ایلام اهمیت ویژه‌ای دارد و ضرب‌المثل‌ها بر حول آنها شکل گرفته است آشنا می‌سازد.

در مقاله «آیین سنتی چمر» نیز توصیف قابل قبولی از این آیین سنتی و عوامل و عناصر آن ارائه شده است که ما را در فهم معنای فرهنگی و کارکردهای اجتماعی آن در منطقه ایلام کمک می‌کند. نویسنده برای توصیف دقیق موضوع، ابتدا به تعریف چمر (چه‌مه‌ر) پرداخته و آن را نوعی مراسم ویژه سنتی و نمایشی تصویری و عینی از آیین مرثیه و عزاداری محلی دانسته است که می‌توان آن را در قلمرو تعزیه به شمار آورد (خلیلیان، ۱۳۷۹: ۶۶). وی در ادامه، مراسم چمر را مختص بزرگانی می‌داند که اقشار جامعه (جامعه عشایری) آنان را بزرگ و پیشکسوت می‌دانند و در مقام اعتقاد برای این بزرگان و ریش‌سفیدان ایل و عشیره خود قلاً احترام قائلند. خلیلیان، همین خصیصه را رمز تاریخی مشارکت عموم جامعه عشایری در برگزاری مراسم چمر دانسته است (همان: ۶۷). حمدالله نوروزی (۱۳۹۰) مطالعه دیگری در این زمینه با عنوان «بررسی تطبیقی مشترکات آیین سنتی چمر در ایلام و نمایش تراژدی در یونان» انجام داده و به دلایلی از جمله اینکه شناخت و اجرای سنت‌ها و آیین‌ها در انسجام و وفاق اجتماعی جامعه مفید واقع می‌شود، توجه جدی به داشته‌هایی از این دست را که شناسنامه و هویت ماست لازم و ضروری دانسته است و از این منظر به مطالعه مراسم آیینی سنتی و ایرانی «چمر» پرداخته که تا به امروز در منطقه غرب کشور، به‌ویژه در استان ایلام به حیات فرهنگی خود ادامه داده است.

رحیمی (۱۳۸۲ و ۱۳۸۳: ۱۱۸) در ابتدای مقاله خود با عنوان «رقص محلی در ایلام» چنین نوشته است: «فرهنگ کهن ایلام، رسم‌ها، آیین‌ها و هنرهای دیرینه را پس از پیمودن نشیب و فرازهای تاریخی و تحمل قبض و بسط‌های گوناگون در خویش نهفته دارد که ضرورت بازشناسی و معرفی آنها به اهل فن و بصیرت جزء لوازم کار هر صاحب‌نظری است تا از این رهگذر لایه‌های غنی فرهنگی شناسانده شوند». وی در ادامه به بررسی یکی از ماندگارترین این مظاهر فرهنگی؛ یعنی «رقص محلی» پرداخته و پس از مرور ریشه‌های تاریخی آن اظهار نموده است که «رقص محلی که در فرهنگ سنتی ایلامیان به «ئه‌لپهرگه یا هه‌لپهرگه (ده‌سگرتن)»، معروف است، حلقه مؤثری در پیوستگی‌ها و تعاملات اجتماعی و عرصه‌های فرهنگی است و در ماندگاری و تقویت بسیاری از عناصر همسوی خویش، از جمله: موسیقی، رسم سنتی

عروسی، علقه‌های عاطفی اجتماعی و شیوه‌های متنوع و مفرح همزیستی در بستر تاریخی ایلامیان خود را به خوبی نشان داده است» (همان: ۱۱۸).

عزتی (۱۳۷۹: ۸۳) در مقاله «نظری به آیین سنتی عروسی در ایلام»، پدیده اجتماعی ازدواج را یک «ترکیب فرهنگی» قلمداد کرده که عروسی یکی از عناصر آن و در حقیقت آخرین حلقه رسمیت‌بخشی به آن است. با استناد به این مقاله در جامعه سنتی و ایلی و عشایری، عروسی بخشی از پدیده اجتماعی ازدواج، بلکه مهمترین آن به شمار می‌رود؛ چراکه تنها با انجام این آیین است که مرد به عنوان شوهر و زن به عنوان همسر بار معنایی به خود می‌گیرند. عزتی پس از مقدمه به توصیف مجمل آیین عروسی و چگونگی اجرای سنتی آن در میان مردم استان پرداخته است.

یکی دیگر از مطالعات انجام‌شده در حوزه رسم‌های اجتماعی استان ایلام، پژوهش پرویز طهماسبی (۱۳۹۷) با عنوان «بررسی روش‌های حل منازعات قومی ناشی از قتل در بین عشایر ایل تبار استان ایلام» است. وی با الهام از کتاب «جامعه ژاپنی» اثر پرفسور چیه ناکانه که نظریه‌های توسعه را در ژاپن مورد تردید قرار داده - این پیشفرض را مطرح نموده است که همواره استفاده از سنن گذشته به معنی رفتاری ارتجاعی و پسرفت‌گرایانه نیست. وی بر این اساس به طرح مسئله خود؛ یعنی شیوه بومی حل اختلافات توسط مجالس محلی تحت عنوان «خون فصل» در استان ایلام پرداخته است.

حبیب‌الله محمودیان (۱۳۸۱: ۸۸-۸۷) نیز مقاله‌ای با عنوان «بررسی نمونه ورزش‌های بومی محلی استان ایلام» نگاشته و در آن پس از مرور اجمالی گذشته و تاریخ موضوع، به معرفی برخی از ورزش‌های بومی و محلی ایلام پرداخته و نوشته است: «در منطقه ایلام بازی‌های زیادی در گذشته معمول و مرسوم بوده که نمونه‌هایی از آنها در گوشه و کنار شهرها و در بین اقوام و طوایف مختلف، نسل به نسل حفظ شده است و بسیاری از این نمونه‌ها هم فراموش شده ... البته بازی‌های سنتی در حال حاضر هم کمابیش در برخی مناطق و روستاها رواج دارد و در فصولی از سال از جمله بهار که مردم به طبیعت می‌روند این بازی‌ها را که روحیه جمعی و همکاری گروهی می‌طلبد، انجام می‌دهند».

آیت محمدی (کلهر) (۱۳۸۴) تلاش کرده در کتاب سه جلدی «فرهنگ

بازی‌های محلی ایلام» انواع بازی‌های محلی را که در گذر زمان در مناطق مختلف استان ایلام شکل گرفته است، شناسایی و توصیف کند. وی این بازی‌ها را بخشی از فرهنگ اقوام و ملت‌ها دانسته که در گذر زمان برای مقابله با حوادث یا مشکلات، بخصوص برای دفاع به وجود آمده‌اند. او نتیجه گرفته است که بازشناسی بازی‌ها، به افراد و نسل‌های بعدی جامعه یا قوم کمک می‌کند تا زیرساخت‌های مختلف فرهنگی، موقعیت و رویدادهای تاریخی جامعه را شناسایی کنند و ارزش و اهمیت آن را دریابند؛ زیرا شکل‌گیری بازی‌ها به نحو مؤثری با عوامل مختلف تاریخی، سیاسی، اجتماعی و ... مرتبط هستند (محمدی کلهر، ۱۳۸۴: پیشگفتار).

یکی دیگر از مطالعاتی که در حوزه فرهنگ بومی انجام شده است مقاله نورالدین رحیمی (۱۳۸۰: ۸۴) با عنوان «پوشش‌های محلی ایلام» می‌باشد. وی در این پژوهش گفته است: «فرهنگ جلوه‌های گوناگونی دارد که در زوایای زندگی بشر، خود را در قالب‌ها و شیوه‌های متعدد و متنوع می‌نمایاند؛ به همین جهت جامعه‌شناسان در تعریف فرهنگ عموماً تحولات، پیشرفت‌ها، ساخته‌ها و دستاوردهای (مادی و غیرمادی) انسان را بیشتر از سایر اجزای آن مورد مذاقه قرار می‌دهند». با این تفصیلات، رحیمی، پوشاک را به عنوان نمود هویت فرهنگی - اجتماعی هر جامعه‌ای در زیرمجموعه فرهنگ قرار داده و از این منظر به معرفی پوشش‌های محلی ایلام پرداخته است.

ایرج افشار سیستانی (۱۳۷۲: ۴۵۲-۴۰۹) در کتاب خود، فصلی را به ویژگی‌های قومی مردم استان ایلام اختصاص داده و به شرح مختصر و جوهی از فرهنگ بومی آنها پرداخته است. آیین‌ها، همیاری و تعاون، باورها (فال چل سرو، فال شوشمکی، فال شله حسو، مراسم ریزش یا قطع باران مشتمل بر مواردی مثل: هلهلونک، گاروو، آساره‌چیز، دعا و طلسم، خواب و تعبیر آن و ...)، شیوه‌های بومی حل و فصل دعاوی و اختلافات (فصل، قسم پاکی)، آداب ازدواج و زناشویی (سن ازدواج، تعدد زوجات، داماد سرخانه، شیوه‌های همسرگزینی از جمله: نافبرانی، انتخاب در سن بلوغ، انتخاب به وسیله پسر، خوازمی یا کیخایی، دزیرانی یا دستگیری، پاکشایی یا دامادچرانه، عقد و نکاح، عروسی یا سیور)، جشن تولد و نامگذاری، ختنه‌سوران، مراسم تغسیل، تدفین و سوگواری، عزاداری محرم، مراسم چمر، ورزش‌ها و بازی‌های محلی

(جوزان، چوزر و ...)، ضرب‌المثل‌ها، لغات و اصطلاحات، ترانه‌های محلی اعم از حزن‌انگیز، شاد، عاشقانه و توصیفی، حماسی، ترانه‌های کار (هوره، گورانی، سیت بیارم، بزران، سوزه سوزه، قدم‌خیر، کرمی، گوگل، پاپی سلیمانی)، رقص، موسیقی، پزشکی سنتی، خوراکی‌های بومی (ترخینه، پرشکه، حلوی بگل و کله‌کنجی) و پوشاک محلی از جمله مواردی هستند که نویسنده کتاب راجع به آنها مطالبی را جمع‌آوری کرده و توضیح داده است.

روش‌شناسی

روش تحقیق در این مطالعه توصیفی - تحلیلی به گونه مردم‌نگارانه است؛ یعنی نگارندگان این پژوهش، راغب به توصیف بخش‌هایی از فرهنگ بومی منطقه سیمره بودند به شیوه‌ای که در زندگی مردم محلی نمود داشته و چنانکه پاتریک مک نیل (۱۳۷۶: ۷۹) در کتاب خود - ذیل مردم‌نگاری - گفته است: «برخلاف تحقیق‌هایی که با روش بررسی اجتماعی آماری انجام می‌گیرند، در اینجا هدف یافتن علت‌ها و تبیین‌ها نیست؛ بلکه بیشتر توصیف واقعیت‌هاست»؛ اما از آنجا که انجام کار بدین صورت، مستلزم مطالعه میدانی و مراجعه حضوری به آگاهان محلی و زمان و بودجه لازم بود؛ لذا تصمیم گرفته شد تا از طریق جلب همکاری آگاهان محلی عضو کانال «تاریخ و فرهنگ دره‌شهر» و ارجاع به یادداشت‌های آنان این مهم حاصل شود.

متناسب با روش مذکور، پرسشنامه تحقیق، شامل متن سؤالات و توضیحات کافی درباره آن برای مدیر کانال تلگرامی «تاریخ و فرهنگ دره‌شهر»، جهت هم‌رسانی آگاهان محلی عضو کانال ارسال گردید و از آنها خواسته شد تا مستندات و روایات خود را برابر با موارد درخواستی، حول عناصر فرهنگ بومی دره‌شهر، در قالب پست تلگرامی یا هر طریق ممکن با محققان در میان بگذارند.

بحث و بررسی

الف) توصیف زمینه‌های موجود در فرهنگ بومی سیمره قدیم به روایت آگاهان محلی عضو کانال تاریخ و فرهنگ دره‌شهر

۱. زمینه‌های موجود در فرهنگ بومی منطقه سیمره به روایت آگاهان محلی

همان‌گونه که در جمع‌بندی و تحلیل داده‌های مندرج در جدول (۱) مشاهده می‌شود، تا مهلت مقرری که برای گردآوری داده‌ها در نظر گرفته شده بود، بیش از ۱۵۰ روایت از جانب آگاهان محلی در خصوص مؤلفه‌های فرهنگ بومی شهرستان دره‌شهر و نقش و کارکردهای مختلف آن در اجتماع محلی منطقه سیمره، در کانال مذکور، نمایه و نقل قول شد. این امر، قبل از هر چیز، حاکی از آن است که این منطقه از پیشینه‌ای غنی و ظرفیت‌هایی قابل توجه در زمینه فرهنگ بومی برخوردار است که مطالعه و شناسایی آن را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد.

جدول (۱). تعداد روایت‌ها به تفکیک زمینه‌های موجود در فرهنگ بومی سیمره

تعداد روایت	زمینه‌های موجود در فرهنگ بومی
۱۳	آواها و نواهای محلی: سور و سوگ و کارآواها
۱۴	ادبیات عامه: قصه‌ها و متل‌ها
۲۶	تاریخ شفاهی: روایت‌ها و حکایت‌های تاریخ محلی
۲۲	پندها و ضرب‌المثل‌ها
۴۴	آیین‌ها و مراسم اجتماعی
۹	بازی‌های محلی
۲۸	سایر (دست‌افزارها، صنایع دستی، دست‌پخت‌ها، پوشاک و سرپناه‌های محلی)
۱۵۶	جمع

منبع: (کانال تاریخ و فرهنگ دره‌شهر)

۲. آواها و نواهای محلی به روایت آگاهان محلی

شواهد و قراین حاکی از آن است که آواها و نواهای محلی همواره بخشی جدایی‌ناپذیر از فرهنگ و هنر منطقه سیمره بوده است. مردم بومی این منطقه از دیرباز چه به شکل خودجوش و چه با اقتباس از موسیقی لکی و لری و گاهی نیز ملودی‌های کردی مناطق همجوار، به مناسبت‌های مختلف، آواها و نواهایی را ساخته و پرداخته یا بازخوانی کرده‌اند. آنها این آواها و نواهای محلی را علاوه بر مجالس بزم، شادی و عزا، هنگام گذران اوقات فراغت یا

انجام کارها و فعالیت‌های سخت روزانه و ... مورد استفاده قرار داده‌اند. تجلی این آواها و نواهای محلی را که با هنرمندی نوازندگان و خوانندگان بومی به اجرا در می‌آید، می‌توان در مجالس مختلف مشاهده کرد؛ چنانکه در مجالس بزم و شادی مثل عروسی‌ها، ختنه‌سوران‌ها و محفل‌های خصوصی از ساز و دهل با انواع مقام‌ها از سنگین سماع گرفته تا سه‌پا و دوپا، کمانچه‌نوازی همراه با ضرب و آواز اری‌هه (علیدوستی) و انواع ترانه‌های محلی همچون: بزران بزران، سوزه سوزه، بیت بوی (عروس)، گرجی نیم‌گرجی، کشکله شیرازی، بینا بینا، ساری خانی و ... استفاده می‌شود. در آیین‌های عزاداری نیز با استفاده از ساز و دهل چمریانه، مویه و سرمویه اجرا می‌گردد. نواختن بلور، دوزله و خواندن تکی و دسته‌جمعی انواع کارآواها و ترانه‌ها نیز به محیط‌های کار و فعالیت اختصاص دارد. در مناسبت‌های جمعی دیگر نیز ترانه‌ها و سرودهای رزمی و حماسی مثل دایه دایه، تفنگ دردت و جونم، قی افتاده اُکوئر و حسن البکر مرد دیوونه تا شط‌العرب خاک ایرونه و ... اجرا می‌شوند.

همانطور که در جدول شماره ۲ آمده است، آگاهان محلی عضو کانال با ذکر مواردی در این خصوص، بر این نکته تأکید ورزیده‌اند که فرهنگ بومی منطقه سیمره از دیرباز تاکنون دارای توانمندی‌هایی در زمینه آواها و نواهای محلی بوده و حرف‌هایی برای گفتن داشته است.

جدول (۲). تعداد روایت‌ها به تفکیک آواها و نواها در فرهنگ بومی سیمره

تعداد روایت	آواها و نواهای محلی
۲	مریم مریمه
۳	کشکله شیرازی
۲	موسیقی آیینی دره‌شهر
۱	آواها و نغمه‌های سیمره (سیت بیارم، بزران و...)
۳	کارآواهای بیت مشکه، هوله، شیردوشی، لاه‌لاوه، قالی
۲	مویه / مور
۱	انواعی از ابیات بزمی

منبع: (کانال تاریخ و فرهنگ دره‌شهر)

۳. ادبیات عامه (قصه‌ها و متل‌ها) به روایت آگاهان محلی

همانطور که آگاهان عضو کانال نیز تصدیق نمودند از دیرباز قصه‌ها، متل‌ها و باورهای عامیانه فراوانی در بین مردم سیمره رواج داشته است که اغلب در شب‌نشینی‌ها و محافل جمعی و خانوادگی، با آب و تاب خاصی بازگو می‌شدند و با اتکای به آنها اوقات فراغت سپری می‌شد. اهم داده‌هایی که در این مرحله از کار به دست آمده‌اند مشتمل بر موارد مندرج در جدول زیر هستند.

جدول (۳). تعداد روایت‌ها به تفکیک ادبیات عامه (قصه‌ها و متل‌ها) در فرهنگ بومی سیمره

تعداد روایت	ادبیات عامه (قصه‌ها و متل‌ها)
۲	کپو کچی
۴	چل سرو، شوشمکی
۱	تری ترالی
۲	همیل و ممیل
۲	کلک‌بازی، بوداری
۲	چومت و سر شصت، افسانه گاه چال
۱	واچل (باد چل)

منبع: (کانال تاریخ و فرهنگ دره شهر)

۴. تاریخ شفاهی (شیوه معیشت، وقایع و رخداد‌های سیمره در گذر زمان)

به روایت آگاهان محلی

دانستن اینکه در هر منطقه‌ای و در دوره‌های مختلف تاریخی آن چه کسانی زندگی می‌کرده‌اند، ترکیب قومی آنها چگونه بوده است، در معیشت و زندگی خود از چه شیوه غالبی بهره می‌گرفته‌اند، روش‌های ساماندهی آنها به امور مختلف زندگی چگونه بوده است و مفاخر و شخصیت‌های تأثیرگذار آنها چه کسانی بوده‌اند، بخش جدایی‌ناپذیری از میراث فرهنگی آن قوم و منطقه است که بازنگری و توجه به آن می‌تواند حاوی کارکردهای مثبت فراوانی برای

نسل‌های کنونی باشد. همانطور در جدول شماره ۴ منعکس شده است، آگاهان محلی با ذکر برخی مستندات در این خصوص بر این نکته صحنه گذارده‌اند که منطقه عمومی سیمره تاریخ محلی پر محتوایی داشته است.

نقل روایت‌هایی در مورد سراینندگان محلی و مضامین شعری آنها، توضیحات مختصری در مورد ابتکار محلی حفر «چال گرگ» به عنوان یکی از شیوه‌های دفاعی مردمان قدیم سیمره برای مقابله با حیوانات وحشی و در امان ماندن از شر آنها، توصیف زیارتگاه مار زلیخا در روستای فرهادآباد به عنوان نماد نوعی اعتقادات و باورهای مذهبی مرسوم در آن زمان و نقشی که این باورها در تنظیم مناسبات اجتماعی محلی ایفا می‌کرده‌اند، توضیحاتی دربارهٔ مجالس عزاداری، نقش کدخداهای قدیم و خاطراتی در مورد شیوهٔ کنار آمدن مردم با پیشامدهای سخت، مثل قله‌سال (سال هجوم ملخ‌ها)، توصیف آسیاب‌های آبی دره‌شهر قدیم به عنوان یکی از ابتکارات بومی این دیار و نقشی که این آسیاب‌ها در اقتصاد معیشتی آن دوران داشته‌اند، بازخوانی ابیاتی از اشعار انتقادی شاعر محلی سرای سیمره مرحوم محمد نوری معروف به مَخُو، در مورد اصلاحات ارضی، شرح اقلام جهیزیهٔ عروسی‌های سادهٔ دههٔ پنجاه، توضیحاتی در مورد تاریخ اقوام، ساکنان و طوایف مختلفی که در گذر زمان به منطقهٔ سیمره رفت و آمد داشته‌اند، مطالبی در مورد تاریخ والی‌گری و مختصات آن در خطهٔ ایلام و سیمره، بیان خاطراتی در خصوص شیوهٔ اجرای دعای باران در منطقهٔ سیمره، بازگفت شیوهٔ کوچ‌نشینی و دامپروری مردمان قدیم سیمره و خلوص نیت نیاکان ما در رعایت برخی مناسک اجتماعی، بیان داستان‌گونهٔ مدل رفتارهای اجتماعی سنت‌محور در منطقه، توصیف برخی شیوه‌های وقت‌شناسی مردمان قدیم سیمره، توضیحاتی در مورد توجه مردم بومی به کبک کوهی به عنوان مصداقی از احترام به حفظ حیات وحش، معانی نمادین منقوش در سنگ قبرهای قدیم؛ همچنین شگفتی‌های طبیعت «کول خُم» در مجاورت تنگهٔ بهرام چوبین، نقش و اهمیت واژگان بومی قدیم که موجب برقراری پیوندهای عمیق فرهنگی و مودت اجتماعی بین مردم زمانهٔ خود می‌شدند، شرح سبک و سیاق خاص معامله‌گری دوره‌گردها و پبله‌وران در سیمرهٔ قدیم، نقش‌های اجتماعی قدیم از جمله «سوزپا» در فرهنگ بومی مردم سیمره و پشتکوه که ما را با شیوه‌های سنتی و مرسوم در گذشته آشنا می‌سازد، توصیف برخی دغدغه‌های

زندگی مردمان قدیم سیمره، مثلاً ماجرای قور پشنک (گورکن) و دردسرهایی که این جانور برای مردمان سیمره ایجاد می کرده است، توصیف اهمیت نقش گاو در زندگی و باورهای مردم سیمره از جمله این مستندات است.

جدول (۴). تعداد روایت‌های آگاهان محلی مرتبط با تاریخ شفاهی در فرهنگ بومی سیمره

تعداد روایت	مواردی از تاریخ شفاهی محلی سیمره در گذر زمان
۳	شرح حال میر نوروز
۲	شیوه دامپروری نیاکان ما در گذشته + خلوص نیت نیاکان پدران ما در قدیم
۱	نقش سوزپا
۲	چال گرگ به مثابه شیوه‌ای دفاعی در مقابل حیوانات درنده
۱	جایگاه گاو در فرهنگ بومی زاگرس نشینان
۴	شگفتی‌های کول خُم + کوگ ناامن + آسیاب‌های آبی + سنگ گورهای قدیم
۲	نقش واژگان بومی در تعاملات اجتماعی + دوره‌گردهای قدیم (ایموقلی)
۲	تاریخ والیان + تاریخ اقوام سیمره
۱	ماجرای قورپشنک
۶	خاطره‌هایی در مورد تاسوعا و عاشورا در سیمره، کدخداهای سیمره، خاطره سال ملخ، اجرای دعای باران، وقت‌شناسی مردم سیمره و باورهای عامیانه در خصوص زیارتگاه مار زلیخا
۱	احوالات محمد نوری (مخو)
۱	اقلام جهیزیه عروسی دهه پنجاه

منبع: (کانال تاریخ و فرهنگ دره شهر)

۵. برخی از پندها و ضرب‌المثل‌های متداول در سیمره قدیم به روایت آگاهان محلی

یکی دیگر از مؤلفه‌های تأثیرگذار در فرهنگ بومی منطقه سیمره، ضرب‌المثل‌های

رایج در این دیار است. ضرب‌المثل‌ها، بازتاب طرز زندگی اجتماعی و میزان تربیت و تمدن، تصورات و تصدیقات نیک و بد و رسوم و عادات یک قوم و ملت هستند (سهراب‌نژاد، ۱۳۸۱: ۶۲). همان‌گونه که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود، راویان محلی عضو کانال، کم و بیش به برخی از این ضرب‌المثل‌ها اشاره کرده که در منطقه سیمره زبانزد بوده و در بین مردم اهمیت و جایگاه ویژه‌ای داشته‌اند. این ضرب‌المثل‌ها به عنوان بازتاب طرز زندگی مردم سیمره اغلب بر مضامین درخور توجهی تأکید کرده‌اند.

جدول (۵). تعداد روایت‌های آگاهان محلی مرتبط با ضرب‌المثل‌های رایج در دیار سیمره

مضامین	تعداد
۱۰	ضرب‌المثل‌هایی با مضامینی چون: کار باکیفیت را به کاردان سپردن، دل نیستن به افراد غیر مفید به حال خود، بسنده نکردن به ملاک اشتها و اعتبار پدر در ارزیابی فرزند، تأکید بر موقع‌شناسی و دوراندیشی در تهیه ملزومات زندگی، نگویش رها کردن تربیت اولاد و نسبت دادن به بخت و اقبال، تأکید بر ناپایداری دنیا و مراعات اعتدال در هنگام قدرتمندی، بر نتافتن نصیحت و مداخله افراد بی سر و پا، رعایت جانب اعتدال و حد و اندازه در امور زندگی، شکایت از بدقابلی از روزگار و مراعات قُرب و ارج هر چیزی.
۲	ضرب‌المثل‌هایی با مضامینی چون: دلهره ناشی از تحمیل هزینه زحمات بی حاصل و تأکید بر کوتاه آمدن و مدارا با همدیگر در حوادث زندگی.
۲	ضرب‌المثل‌هایی با مضامینی چون: توجه به مسائلی از قبیل بیزاری از کارشکنی و سخت‌گیری مقامات رده پایین علیرغم موافقت بالادست‌ها و نگویش شایعه‌پراکنی.
۱	ضرب‌المثل‌هایی با مضامینی چون: تأکید بر رازداری در امور مختلف.
۷	ضرب‌المثل‌هایی با مضامینی چون: تأکید بر روابط اقتصادی دوجانبه و پایاپای یا به قول محلی‌ها (سره‌سر)، بهره‌مندی جامعه میزبان از خیر و برکت کسی یا چیزی که متعلق به همان جامعه است و بناست به محل دیگر منتقل یا واگذار شود، دل نیستن به دلخوشی‌های کاذب (مذمت خودفریبی)، تأکید بر قربانی نکردن مصالح بلندمدت به پای منافع آنی و زودگذر، تکیه نکردن بر افراد دوسربراخته (بی مال و وجهه) و احسان متقابل.

منبع: (کانال تاریخ و فرهنگ دره‌شهر)

۶. آیین‌ها و مراسم اجتماعی سیمره قدیم به روایت آگاهان محلی

از جمله مقولات دیگری که می‌توان در ذیل عنوان فرهنگ عامه دسته‌بندی کرد آیین‌ها، جشن‌ها، مراسم و برخی شیوه‌های همیاری و سنت‌های محلی است که بخشی از میراث فرهنگی هر جامعه‌ای محسوب می‌شوند. این مقوله‌ها به مناسبت‌های مختلف و با مراسم متنوعی اجرا می‌شده و نقش و کارکرد ویژه‌ای در جوامع محلی داشته است. شواهد و قرائن حاکی از آن است که مردم سیمره نیز از قدیم‌الایام در فرهنگ بومی و تاریخی خود، آیین‌ها، مراسم و اعیاد مختلفی را در مناسب‌های مختلف و متناسب با کار و زندگی خود برگزار می‌کردند. چنانکه جدول شماره ۶ نشان می‌دهد از جمله مواردی که آگاهان محلی با ذکر مستندات بر آن صحنه گذارده‌اند، عبارتند از: آداب و رسوم زن گرفتن، سبک و سیاق عروسی‌ها در گذشته، نافه‌برونه، پا بووی، حنابندون و ویژگی‌های مختلف هر کدام از آنها؛ مراسم مرتبط با سوگ و عزا و شیوه برگزاری آنها؛ همچون: پرس و پو و تغییر و تحول آن در گذر زمان و عید مردگان در سیمره، آیین دعای باران، برداشت محصول، تقسیم آب و باورهای مذهبی مرتبط با امور زراعی؛ «کارد و کفن» و «خون‌بس» به عنوان شیوه‌های حل اختلاف، گرده‌حرونه، جوجوش‌حرونه و دنوروکه (رویدن دندان)، گاونووه (نوبت گاوچرانی)، شیرواره، گل‌درو و کاسمسا (تخصیص بخشی از هر وعده غذایی برای همسایگان).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول (۶). تعداد روایت‌های آگاهان محلی به تفکیک برخی از باورها، آیین‌ها و رسوم

اجتماعی در فرهنگ بومی سیمره

تعداد روایت	برخی باورهای محلی، آیین‌ها و مراسم اجتماعی
۶	شوچله (یلدا)
۱۰	همیاری‌های محلی: (شیرواره، تعاون، سنت هه‌منی، کوگوشت، نووه‌گا، کُل مه، گل درو)
۶	عزاداری و پرس و پو
۷	ازدواج: زن‌خواهی، خرده‌فرهنگ عروسی قدیم سیمره، عروسی، بنیان خانواده در میان عشایر، نافه‌برونه، پا بووی و حنابندون
۲	ختم نزاع: خون بس، کارد و کفن
۴	دعای باران، رقص باران، گاروه و هله‌هلاکی
۳	زراعت و کشت و کار: برداشت خرمن، تقسیم آب و ...
۳	همسایه‌داری و کاسمسا
۳	گرده حرونه، دنورکه و پخت جوجوش

منبع: (کانال تاریخ و فرهنگ دره‌شهر)

۷. بازی‌های محلی سیمره به روایت آگاهان محلی

بازی‌های محلی و سنتی از مؤلفه‌های تأثیرگذار در فرهنگ بومی مناطق هستند و به جهت نقشی که در جامعه‌پذیری سالم بچه‌ها بر عهده دارند از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای در برنامه‌ریزی‌های فرهنگی برخوردارند. شواهد حاکی از آن است که در فرهنگ بومی منطقه سیمره، انواعی از بازی‌ها وجود داشته که نقش مثبتی را در سلامت اجتماعی جامعه محلی ایفا کرده‌اند. چنانکه در جدول شماره ۸ آمد است، آگاهان محلی عضو کانال در مورد برخی از بازی‌های محلی، از قبیل «قاجو»، «حُشکه بیزاد»، «داووگه»، «چال پشگلی»، «گل زر»، «بچوعر گاعل»، «چوزر» و «جوزو» به همان شیوه‌ای که در فرهنگ بومی سیمره اجرا می‌شده، توضیحاتی را ارائه نموده‌اند.

جدول (۷). تعداد روایت‌های آگاهان محلی به تفکیک بازی‌های محلی در فرهنگ بومی سیمره

تعداد روایت	برخی بازی‌های محلی موجود در سیمره
۱	قاچو
۱	حُشک بیزاد
۱	داو و گه
۳	چال پشگلی
۱	چوزر
۱	جوزان
۱	بچو عرگاعل

منبع: (کانال تاریخ و فرهنگ دره‌شهر)

۸. معرفی دست‌افزارها، صنایع دستی، خوراکی‌ها، پوشاک و سرپناه‌های سیمره به روایت آگاهان محلی

یکی دیگر از جلوه‌های قابل توجه در فرهنگ محلی شهرستان دره‌شهر که نشانگر تلاش مردمان این دیار برای رفع نیازهایشان با تکیه بر مواد و امکانات موجود و توانمندی‌های بومی بوده است را می‌توان در عرصه‌هایی مانند ساخت و تهیه دست‌افزارها، تولید و نگهداری محصولات مختلف، صنایع دستی و دستبافت‌ها، خوراکی‌ها و دست‌پخت‌های محلی، لباس و پوشاک سنتی و ساخت مسکن‌های بومی مشاهده کرد.

ذکر این مطالب از آن رو مهم است که ما را با شیوه‌های بومی کار و تلاش آشنا می‌سازد و نشان می‌دهد که کدام یک وجوه فرهنگ محلی در حال حاضر می‌تواند ما را در ادامه مسیر رو به جلو برای برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات مرتبط با اقتصاد فرهنگ کمک نماید. اهم داده‌های به‌دست‌آمده در این مرحله مشتمل بر مواردی به شرح جدول شماره ۸ است که در قالب توضیحات مختصر و عکس یا هر دو در کانال تاریخ و فرهنگ دره‌شهر، هم‌رسانی شده است.

جدول (۸). تعداد تصاویر و روایت‌های آگاهان محلی به تفکیک عناصری از فرهنگ بومی سیمره

تعداد روایت/تصویر	عناصر فرهنگ بومی در حوزه‌های گوناگون..
۱	دست‌افزارها، تولید و نگهداری محصولات و مواد غذایی: داربرگ، هچل، چوو، سیرکو، مشک، مشکه مالار، هیزه، ساج تاوه، مراضه، هوییه
۵	صنایع دستی و دستبافت‌های محلی
۹	غذاها و دست‌پخت‌های محلی: چزنک، نان قرصه، نوم‌ساجی، تولی بورونی، تولی برنج و ...
۳	لباس و پوشاک: گلونی و ...
۲	مساکن محلی: دُوار و کپر

منبع: (کانال تاریخ و فرهنگ دره‌شهر)

ب) کارکردهای اجتماعی مؤلفه‌های فرهنگ بومی و قابلیت سازگاری آن با مقتضیات جدید

همانطور که در جدول‌های شماره ۹ و ۱۰ مشاهده می‌شود، قاطبه آگاهان محلی بر این نکته صحنه گذارده‌اند که غالب مؤلفه‌های فرهنگ بومی منطقه سیمره در عهد خویش از کارکردهای مناسبی در اجتماع محلی برخوردار بوده‌اند و همین امر موجب پایداری آنها در طول زمان شده است؛ به طوری که امروزه نیز بسیاری از آنها نه تنها ممانعتی با تحول و توسعه ندارند؛ بلکه از کارایی لازم جهت رونق اقتصاد فرهنگ و تشکیل و تقویت مبانی توسعه اجتماعی-اقتصادی برخوردارند.

جدول (۹). انواع مؤلفه‌های فرهنگی بومی سیمره به تفکیک کارکردهای

قدیم به روایت آگاهان محلی

کارکردهای اجتماعی قدیم	مؤلفه‌های فرهنگی رایج در فرهنگ بومی
ابزار تهییج مردم برای رزم و جانفشانی در مقابل متجاوزان، عامل ایجاد نظم و انگیزه در مردان و زنان، عاملی برای شادمانه زیستن، نویدبخش دمیدن سحر در ماه رمضان، عامل ایجاد انگیزه در افراد برای کار و تلاش روزانه و تجدید قوا برای ادامه آن، آرامش‌بخشی به حیوانات اهلی هنگام کار و شیردوشی، التیام و تقویت همبستگی اجتماعی.	آواها و نواهای محلی
بازتاب‌دهنده سخت‌کوشی‌ها، تدابیر و راه‌حل‌های بومی مردمان قدیم برای حل مشکلات زمانه، شیوه‌ای برای تعامل اجتماعی مردمان قدیم، حاوی نکات آموزنده، انتقال‌دهنده حس زیبایی، مهر و محبت و عشق به مخاطبان.	ادبیات عامه (قصه‌ها و متل‌ها)
تنظیم‌کننده مناسبات اجتماعی بین مردم، جامعه‌پذیر کردن نسل‌های جدید، آشنایی با شیوه معیشت غالب، آشنایی با روش‌های ساماندهی امور، شناساندن مفاخر و شخصیت‌ها، آشنایی با معانی فرهنگی رایج و وقایع و رویدادها، هویت‌بخشی به اعضای اجتماع از طریق بازخوانی وقایع گذشته و فراهم‌ساختن امکان الگوبرداری و شکل‌گیری درک تاریخی و مقایسه امروز و دیروز برای آنها.	تاریخ شفاهی (روایت‌ها و حکایت‌ها)
ارائه‌دهنده سرمشق‌های آموزنده و مفید جهت تصحیح و تنظیم هنجارهای اجتماعی.	پندها و ضرب‌المثل‌ها
به مثابه مناسک گذار، پاگشایی، سور و سوگ، برداشت خرمن و ...	آیین‌ها و رسوم اجتماعی
جامعه‌پذیری سالم بچه‌ها، انبساط خاطر.	بازی‌های محلی
تأمین مایحتاج زندگی با کمترین هزینه ممکن، کمک به خودبسندگی زندگی با استفاده بهینه از مواد و مصالح موجود در محل، اشتغالزایی بومی، ترویج روحیه کار و کوشش و همیاری‌های سنتی.	دست‌افزارها، صنایع دستی، خوراکی‌ها، پوشاک و سرپناه‌ها

جدول (۱۰). انواع مؤلفه‌های فرهنگی بومی سیمره به تفکیک کارکردهای
جدید به روایت آگاهان محلی

کارکردهای اجتماعی جدید	مؤلفه‌های فرهنگی رایج در فرهنگ بومی
<p>(۱) آواها و نواهای محلی امروزه همچنان جهت رقص و پایکوبی استفاده می‌شوند؛ اما با توجه به تغییر شیوه زندگی مردم، بسیاری از کارکردهای گذشته خود را از دست داده‌اند. غیر از آفریدن حس نوستالژیک برای مردم، ابزاری برای حفظ فرهنگ و آداب و رسوم گذشتگان و وسیله‌ای برای نشان دادن اصالت فرد به شمار می‌روند. این نمایش اصالت می‌تواند ابزاری برای تمایز هم باشد. کارکرد اجتماعی - اقتصادی ویژه نیز دارند و در جذب گردشگر و توریست و کسب درآمد مؤثر هستند؛ (۲) آواها و نواهای محلی در واقع بیان‌کننده احساس شادی و غم هستند، بیم و امید می‌دهند، از بار عاطفی برخوردارند و با تغییراتی جزئی می‌توانند جایگزین مناسبی برای فرهنگ و موسیقی‌های وارداتی باشند و ذائقه‌های جدید موسیقی را ارضا نمایند</p>	<p>آواها و نواهای محلی</p>
<p>(۱) به خزانه کتابخانه‌ها در صورت مکتوب شدن کمک می‌کنند، منبعی برای تهیه فیلم هستند، قصه‌گویی می‌توانند آنها را - بسته به نوع قصه - گسترش دهند و در مهد کودک‌ها و حتی آسایشگاه‌های سالمندان به کار گیرند، می‌توانند از طریق جشنواره‌های گوناگون جهانی به دیگران معرفی شوند، قابلیت جای گرفتن در کتابهای درسی را دارند، کلام را مؤثر می‌کنند و به هنگام داوری در حل اختلافات کاربرد دارند. در توضیح مورد آخر می‌توان گفت اگر اعضا و داوران شوراهای حل اختلاف به ادبیات عامیانه مسلط باشند بی‌شک در کار خود موفق‌تر خواهند بود. تمام کسانی که به نحوی با مردم غرب کشور سر و کار دارند شایسته است که با زبان و ادبیات خودشان با آنها گفتگو کنند تا سخن‌شان فهمیده شود و به کار آید؛ (۲) امروزه نقل قصه‌ها و متل‌های عامیانه در نشست‌های خانوادگی می‌تواند ابزار مفیدی برای سرگرمی باشد. می‌توان قصه‌ها و متل‌ها را با هدف آموزش بهتر کودکان در سبک و قالب کتاب‌های کودک به چاپ رساند و آنها را در جشنواره‌ها شرکت داد؛ (۳) ادبیات عامه ریشه در فرهنگ ایرانی دارد؛ هم هویت ایرانی بودن را تقویت می‌کند و هم استفاده تجربه گذشتگان را به ارمغان می‌آورد.</p>	<p>ادبیات عامه (قصه‌ها و متل‌ها)</p>
<p>(۱) به افراد هویت می‌بخشند، باعث احساس افتخار نسبت به گذشته می‌شوند، تعصبات مثبت طایفه‌ای و هم‌بستگی‌های قبیله‌ای را که در نتیجه تغییرات اجتماعی و فرهنگی دچار ریزش شده‌اند، تقویت می‌کنند و می‌توانند از طریق تکرار، هویت قبیله‌ای را برجسته کنند؛ (۲) عاملی برای آشنایی با مفاخر و شخصیت‌ها، هویت‌بخشی به اجتماع، درک بهتر ماجراها و انتخاب الگوی مناسب هستند؛ (۳) با مکتوب شدن ماندگار می‌شوند و رواج می‌یابند.</p>	<p>تاریخ شفاهی (روایت‌ها و حکایت‌ها)</p>

<p>۱) مکمل سخن برای اقناع مخاطب هستند، گاهی کارکرد طنز دارند و ابزار خنداندن مخاطب هستند؛ ۲) ابزاری برای جانداختن کلام و بر کرسی نشاندن آن و عامل عبرت‌آموزی و تصحیح رفتار دیگران هستند؛ ۳) قابلیت این را دارند که با زبان بومی توسط شهرداری‌ها بر دیوارها نگاشته شوند و در کتب درسی در بخش ادبیات بومی گنجانده شوند و با بهره‌مندی از آنها امر به معروف و نهی از منکر ترویج گردد.</p>	<p>پندها و ضرب‌المثل‌ها</p>
<p>۱) بیشتر یادواره‌ای هستند و در مناسک سور و سوگ به کار گرفته می‌شوند؛ اما جنبه خودنمایی کردن در آنها برجسته شده است و گاه حاشیه مناسک بر محتوای آنها ارجحیت دارد، در جذب توریست نیز مؤثر هستند؛ ۲) می‌توانند معرفت هویت تاریخی یک شهر یا قوم باشند و در تقویت روحیه تعاون و همکاری، حس نوع‌دوستی و افزایش سرمایه اجتماعی مؤثر واقع شوند؛ ۳) در جشنواره آیین‌ها، قابل اجرا هستند و می‌توانند به نمایش درآیند.</p>	<p>آیین‌ها و مراسم اجتماعی</p>
<p>۱) عاملی برای کسب تجربه‌های نوستالوژیک و ابزاری برای سرگرمی و دورهمی‌های دوستانه یا خانوادگی است؛ ۲) باعث سازگاری با محیط اجتماعی و طبیعی پیرامون خود و ایجاد حس تعاون، آموزش مدیریت و مسئولیت‌پذیری، قانون‌پذیر شدن، احترام به حقوق دیگران و اشتغالزایی می‌شوند؛ ۳) معرفی این بازی‌های محلی در قالب کتاب و فیلم باعث غنی‌سازی بازی‌های ملی، بازده اقتصادی ناشی از فروش آنها و معرفی این بازی‌ها به ملت ایران و دنیا باشد؛ حتی ممکن است یکی از این بازی‌ها روزگاری در سطح کشوری، آسیایی یا حتی جهانی مطرح شود. این بازی‌ها می‌توانند متناسب با سن و سال کودکان در مدارس اجرا گردند.</p>	<p>بازی‌های محلی</p>
<p>۱) ابزاری برای معرفی فرهنگ و هنر یک شهرستان یا منطقه به دیگران هستند، عامل جذب گردشگر و کسب درآمد محسوب می‌شوند، ذائقه زیبایی‌پسندی را تغذیه می‌کنند، به مثابه زنجیری برای مرتبط کردن افراد به گذشته تاریخی و هویت منطقه‌ای خود هستند؛ ۲) شیوه استفاده از مواد و مصالح موجود در محیط اطراف را برای کمک به زندگی و امرار معاش نشان می‌دهند.</p>	<p>دست‌افزارها، صنایع دستی، خوراکی‌ها، پوشاک و سرپناه‌ها</p>

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

طبق راهبردهای توسعه فرهنگی پایدار (درونزا)، یکی از مؤثرترین راه‌ها برای ماندگاری و تقویت بخش فرهنگ در هر جامعه و زیربخش‌های آن در سطح مناطق این است که دولت، کارآفرینی و فعال‌سازی ظرفیت‌های مردمی در حوزه تولیدات فرهنگی و رونق اقتصاد فرهنگ را تقویت کند و مسیر رسیدن به کسب و کارهای نو و درآمدزایی در این زمینه را هموار سازد. استدلال نهفته در این رویکرد، حاوی این معناست که اگر بخش فرهنگ به این درجه از توانمندی برسد هم قادر است هویت و استقلال نسبی خویش را حفظ کند

و هم می‌تواند در برقراری رابطه کارکردی متعادل با سایر خرده‌سیستم‌ها از قدرت چانه‌زنی و تأثیرگذاری بیشتری برخوردار باشد. بدیهی است تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی در این خصوص منوط به حصول به این آگاهی است که منطقه‌ای که بناست برای توسعه فرهنگی آن برنامه‌ریزی و اقدام شود از چه ظرفیت‌های فرهنگی‌ای در حوزه اقتصاد فرهنگ برخوردار است و آیا این ظرفیت‌ها از لحاظ کارایی و قابلیت انطباق با مقتضیات امروزی آنچنان بنمایه‌ای دارند که بتوان بر آنها تمرکز کرد و سرمایه‌گذاری لازم را انجام داد؟ در بررسی این موضوع در سطح شهرستان دره‌شهر، مؤلفه‌های فرهنگ بومی این منطقه و قابلیت‌های کارکردی آن از منظر رویکرد توسعه فرهنگی پایدار بررسی شد. داده‌ها و اطلاعات به‌دست‌آمده از روایت‌ها و نقل قول‌های آگاهان و علاقه‌مندان فرهنگ محلی عضو کانال تلگرامی «تاریخ و فرهنگ دره‌شهر»، به عنوان منبع عمده داده‌ها در کنار برخی منابع اسنادی، نکات قابل توجهی را در این خصوص برای ما روشن ساخت که عبارتند از:

یافته‌ها در راستای مطالعات پیشین به شرح مندرج در بند پیشینه و در سطحی وسیعتر تصدیق می‌کنند که شهرستان دره‌شهر به عنوان یک منطقه با سابقه تاریخی، یک فرهنگی بوم متشکل از عناصر و مؤلفه‌های گوناگون دارد که به اشکال و کارکردهای مختلف از توانمندی و کارایی لازم برای ساماندهی امور مختلف جامعه در عهد خویش برخوردار است؛ کما اینکه در حال حاضر نیز در صورت اعمال مدیریت مناسب فرهنگی، بسیاری از این وجوه کارکردی، قابلیت انطباق با تقاضاهای جدید مصرف فرهنگی و به‌روز شدن را دارند. این امر به معنای رد ادعای آن دسته از مطالعاتی است که متأثر از دیدگاه نوسازی قدیم، تداعی و تلقی تحقیرآمیزی از واژه عامه (به عنوان لنگه فرهنگ عامه) داشته‌اند و فولکلور و مواد و داده‌های آن را در شمار مشت‌خرافه و افسانه و اسطوره و گفتار مردم بیسواد قلمداد نموده‌اند؛ همچنین مطالعاتی را تأیید می‌کند که به فولکلور به چشم گنجینه و میراث ملی نگریسته و برای حراست و مطالعه آن، تلاش‌های لازم را مبذول داشته‌اند؛ همچنین یافته‌ها مبین آنند که مؤلفه‌های فرهنگی بومی منطقه سیمره در تمام زمینه‌های مورد بررسی از قابلیت‌های فرهنگی قابل توجه و پتانسیل بالا برای ورود به عرصه فعالیت‌های نوین فرهنگی و رونق اقتصاد فرهنگ و هنر برخوردارند. این موضوع به‌ویژه از

آن جهت قابل توجه است که یافته‌های مزبور حاصل بررسی روایت مستند و برساخت افرادی است که اغلب آنها به طور مستقیم تجربه زیسته زندگی در سنت محلی را داشته‌اند؛ البته این بدان معنا نیست که یافته‌های این تحقیق برآیند کامل واقعیت موجود اجتماع مورد مطالعه است؛ چراکه اگر نگارندگان با موانع و محدودیت‌هایی همانند ضیق وقت، کمبود بودجه و عدم مشارکت همدلانه آگاهان محلی در پاسخگویی به سؤالات مطرح شده مواجه نبودند یا می‌توانستند به جای پرسش از طریق فراخوان در کانال تلگرامی، با مراجعه مستقیم به محل و مشاهده همراه با مشارکت به گردآوری داده‌ها بپردازند، چه بسا شناخت عمیقتر و قابل استنادتری از فرهنگ بومی دره شهر و قابلیت‌های آن به دست می‌آمد.

با وجود این، استناد به یافته‌های حاصل از مطالعه حاضر - به عنوان گام آغازین - بیانگر این واقعیت است که منطقه سیمره، توانمندی‌ها و ظرفیت‌هایی را در زمینه آواها، نواها و موسیقی محلی، ادبیات عامیانه (قصه‌ها و مثل‌ها)، تاریخ شفاهی، ضرب‌المثل‌ها و کارآواها، آیین‌ها، رسوم و بازی‌های محلی، دست-افزارها، صنایع دستی، خوراکی‌ها، پوشاک و سرپناه‌های سیمراهی دارد که قابل ورود به عرصه کسب و کارهای نوین فرهنگی هستند و شایسته نیست از ارائه راهکار و پیشنهاد برای بهره‌برداری از این قابلیت‌ها چشم‌پوشی کرد؛ چراکه بهره‌مندی از این قابلیت‌ها به منزله فرصتی به نفع توسعه فرهنگی درونزای منطقه است.

به نظر می‌رسد اجرای راهکارها و پیشنهادهای زیر بر پایه راهبرد «فعال‌سازی ظرفیت‌های مردمی برای تولید و گسترش کسب و کارهای فرهنگی مبتنی بر رویکردهای مشارکتی» از سوی دولت و دستگاه‌های ذیربط می‌تواند موجب گشایش و بالندگی ظرفیت‌های مردمی و بهره‌برداری از فرصت‌های یادشده در این خصوص شود:

- شناسایی مفاخر و کاربلدهای محلی در هر یک از زمینه‌های هفتگانه شناسایی‌شده و زمینه‌های فرعی ذیل هر یک از آنها؛
- شناسایی مسائل و مشکلاتی که این قبیل افراد برای توسعه کسب و کارهای خود و روزآمد کردن آن در حال حاضر با آنها مواجه هستند و راه‌حل‌هایی که آنها برای برون‌رفت از مشکلات پیش رو عرضه می‌دارند.

- آموزش و توانمندسازی نیروهای علاقه‌مند به ورود به صحنه کسب و کارهای نوین فرهنگی و تسهیل زمینه فعالیت و مهارت‌افزایی برای آنها مد نظر باشد و با استفاده از مدرسان مجرب و کارآموده در حوزه کارآفرینی و اقتصاد سرمایه‌گذاری به برگزاری دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی کوتاه‌مدت و میان‌مدت برای آنان اقدام شود.

- به منظور آشنایی با ظرفیت‌های فرهنگی و هنری بومی و تبادل نظر در مورد راهکارهای رونق‌بخشی به آنها جهت ورود به کسب و کارهای نوین فرهنگی متناسب با شاخص‌های توسعه پایدار و مشارکتی، به برگزاری نشستهای تخصصی با مشارکت و هم‌اندیشی متولیان محلی فرهنگ، فعالان فرهنگی، سرمایه‌گذاران محلی، صاحب‌نظران دانشگاهی و مقامات دستگاه‌های اجرایی استان و شهرستان اقدام شود.

منابع و مآخذ

- ابراهیمی، معصومه، (بی‌تا)، «عامه چه کسانی هستند؟»، بازیابی شده از https://t.me/asre_ensan
- افشار سیستانی، ایرج؛ (۱۳۷۲)، ایلام و تمدن دیرینه آن، تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- پیری، تیمور؛ (۱۳۸۲)، «تقدس عدد چهل در باورهای ایرانی اسلامی ایلام، لرستان، کرمانشاه و همدان»، فرهنگ ایلام، شماره ۱۵، ۵۴-۴۵.
- چمن آرا، بهروز؛ (۱۳۸۸)، «نگاهی به موسیقی ایلام از دیرباز تا کنون»، فرهنگ ایلام، ۲۲ و ۲۳، ۱۶۱-۱۴۹.
- خلیلیان، علیمحمد؛ (۱۳۷۹)، «آیین سنتی چمر»، فرهنگ ایلام، شماره ۱، صص ۷۳-۶۵.
- رحیمی، نورالدین؛ (۱۳۸۰)، «پوششهای محلی ایلام»، فرهنگ ایلام، شماره ۷ و ۸، صص ۹۰-۸۴.
- _____؛ (۱۳۸۲ و ۱۳۸۳)، «رقص محلی در ایلام»، فرهنگ ایلام، شماره ۱۶ و ۱۷، صص ۱۲۳-۱۱۷.
- سهراب‌نژاد علیمحمد؛ (۱۳۸۱)، «مقدمهای بر ضرب‌المثل‌ها»، فرهنگ ایلام، شماره ۱۱ و ۱۲، ۶۶-۶۱.

- سو، آلوین.ی؛ (۱۳۸۰)، تغییر اجتماعی و توسعه، ترجمه محمود حبیبی مظاهری، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- طهماسبی، پرویز؛ (۱۳۷۹)، «بررسی روش‌های حل منازعات قومی ناشی از قتل در بین عشایر ایل تبار استان ایلام»، فرهنگ ایلام، شماره ۲، صص ۸۸-۹۷.
- عزتی، سعیدالله؛ (۱۳۷۹)، «نظری به آیین سنتی عروسی در ایلام»، فرهنگ ایلام، شماره ۲، صص ۸۷-۸۲.
- عظیمی فرد، فاطمه؛ (۷/۱۲/۱۳۹۷)، «استاد انجوی شیرازی و آینده‌گری در حوزه فرهنگ مردم»، بازیابی شده از <http://iraniananthropologist.com/fa>
- عنبری، موسی؛ (۱۳۹۰)، جامعه‌شناسی توسعه از اقتصاد تا فرهنگ، تهران: سمت.
- محمدی کلهر، آیت؛ (۱۳۸۴)، فرهنگ بازی‌های محلی ایلام، ۳ جلد، تهران: سمیرا.
- محمودیان، حبیب‌الله؛ (۱۳۸۱)، «بررسی نمونه ورزش‌های بومی محلی استان ایلام»، فرهنگ ایلام، ۱۳۸۱، ۱۱ و ۱۲.
- مک نیل، پاتریک؛ (۱۳۷۶)، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: آگه.
- مؤسسه فرهنگی هنری روشنای مشرق‌زمین؛ (۰۶/۰۹/۱۳۹۷)، سند توسعه فرهنگی شهرستان‌های محروم و کمتر توسعه یافته، به سفارش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، شماره سند (۱۰۴/۹۷/گ)
- نوروزی، حمدالله؛ (۱۳۹۰)، «بررسی تطبیقی آیین سنتی چمر در ایلام و نمایش تراژدی در یونان»، فرهنگ ایلام، ۳۰ و ۳۱.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی